

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika

Zagreb, 30. lipnja 2017.

IZ MORFOLOGIJE I SINTAKSE GOVORA VELIKOG TRGOVIŠĆA

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-a

Mentor:

prof. dr. sc. Mira Menac Mihalić

Student:

Silvija Kos

Sadržaj

Uvod	4
Veliko Trgovišće	5
Fonološke karakteristike	8
Morfologija.....	9
a-deklinacija muškoga roda	10
a-deklinacija srednjega roda	13
e-deklinacija.....	16
i-deklinacija	17
Vokativ	18
Sintaksa	20
Glagolski oblici.....	20
Rečenica.....	25
Utjecaji, interferencije – Veliko Trgovišće i Cigrovec.....	28
Zaključak	31
Prilog: Transkripcija.....	33
Literatura	35

1. Sažetak

Govor Velikog Trgovišća kajkavski je idiom. Za imenice relevantne gramatičke kategorije jesu rod, broj, padež i živost. U muškome se rodu a-deklinacije imenice razlikuju po živosti – imenicama koje označavaju što živo jednaki su genitiv i akuzativ jednine, a imenicama koje označavaju što neživo jednaki su nominativ i akuzativ jednine. Ne postoji razlikovanje palatalnih i nepalatalnih osnova što potvrđuje nastavak –em u instrumentalu jednine muškoga i srednjega roda. E-deklinacija specifična je po dativu i lokativu jednine u kojima je nastavak –e. Nastavci u imenica i-deklinacije uglavnom se poklapaju sa standardnojezičnim oblicima. Što se množine tiče, nazire se tendencija k sinkretizmu, odnosno supostoje različiti oblici za dativ, lokativ i instrumental, ali se sve više upotrebljavaju oblici karakteristični za standardni jezik.

Produktivne sintaktičke karakteristike jesu povratnost i etički dativ. Prezent, perfekt i futur (glagolski pridjev radni i pomoćni glagol *biti*) najčešće su upotrebljavana glagolska vremena. Zamjenica *kaj* koristi se u različitim kontekstima i tako ima više funkcija, npr. uzrok, vrijeme, namjera itd. U ovome se govoru sve češće koriste standardnojezični oblici.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, morfologija, sintaksa, standardni jezik, uporaba

Key words: kajkavian dialect, morphology, syntax, standard language, use

2. Uvod

Ovaj se diplomski rad bavi morfološkim i sintaktičkim karakteristikama u govoru Velikog Trgovišća. Rad je osmišljen i verbaliziran ponajviše na temelju dijalektološkoga istraživanja¹ toga kajkavskoga govora, dijalektološkoga upitnika te uz postojeću literaturu o morfologiji i sintaksi kajkavskih idioma². Dio rada posvećen morfologiji bavi se proučavanjem nastavaka imenica a-deklinacije, e-deklinacije i i-deklinacije. Fokus istraživanja sintakse bio je usmjeren na jezična obilježja tipična za govor Velikog Trgovišća (u odnosu na opće osobine kajkavskoga narječja i hrvatskoga standardnoga jezika), ali je u skladu s tradicionalnom metodologijom obrade sintakse uključena vrsta i služba riječi u rečenici koja je također odlika govora, ali nije posebnost.

¹ Ispitanici su bili: Zdravko Kos, rođ. 1954; Biserka Kos, rođ. 1962; Irma Špoljar, rođ. 1955. Ovim im putem duboko zahvaljujem.

² *Velik broj dijalektoloških rasprava i studija na ovim prostorima unazad stotinjak godina, koliko možemo reći da je dijalektologija na ovim prostorima živa, najvećim se dijelom bavio proučavanjem fonoloških, morfoloških te leksičkih osobitosti pojedinoga dijalekta. Sintaksa je najčešće bivala dodatkom takvih prikaza, tako da se može reći kako je tako važan segment svakog jezika i dijalekta najčešće prikazivan fragmentarno, nuzgredno. Usto, gotovo da i nema dijalektoloških radova (izuzev studije Luke Zime) koji bi obrađivali samo sintaktički segment kojega dijalekta.* (Jozić, Željko. 2003. *O istraživanju dijalekatske sintakse*. Hrvatski dijalektološki zbornik 12)

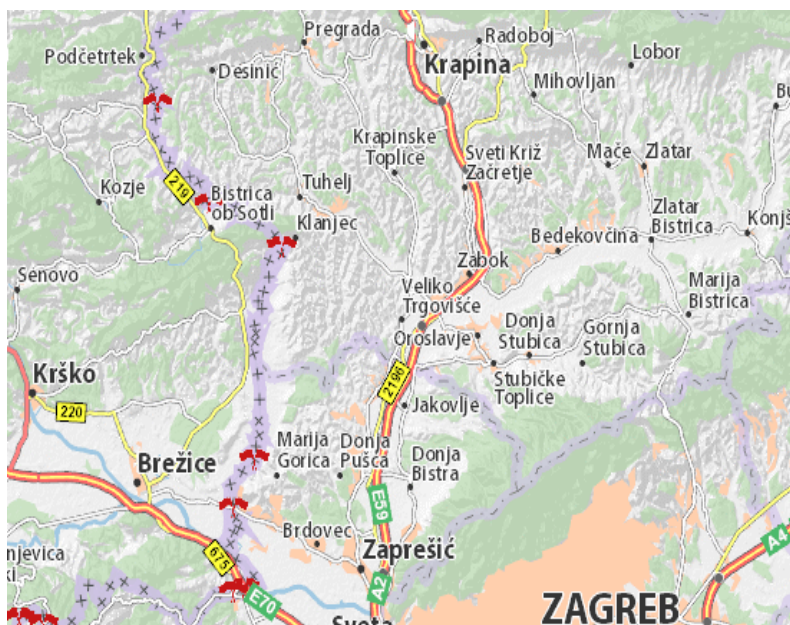
3. Veliko Trgovišće

Veliko Trgovišće jest općina u sjeverozapadnome dijelu Krapinsko-zagorske županije. Sastoji se od petnaest naselja: Veliko Trgovišće, Bezavina, Domahovo, Družilovec, Dubrovčan, Jalšje, Jezero Klanječko, Mrzlo Polje, Požarkovec, Ravnice, Strmec, Turnišće Klanječko, Velika Erpenja, Vilanci i Vižovlje. Općina se prostire na 46,65 km² te prema popisu iz 2011. godine broji 4 945 stanovnika³.

Slika 1. Položaj Velikog Trgovišća na karti Hrvatske

³ <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>, pregled: 20. 1. 2017.

Slika 2. Veliko Trgovišće na karti koja prikazuje veći dio Hrvatskoga zagorja

Veliko Trgovišće ima dugu povijest. Najstariji dokumenti koji svjedoče o postojanju mjesta potječu iz davne 1501. godine. Na području današnje općine grofovi Erdödy imali su svoje posjede. *Postanak mjesta Veliko Trgovišće veže se uz izgradnju ceste, kasnije i željezničke pruge, a prije toga kao središte spominje se mjesto Jezero, gdje je na dominantnom položaju sagrađena crkva Sv. Jurja na kojoj nalazimo iznad portala uklesanu godinu 1622. (...) U 17. i 18. stoljeću bilo je tu središte crkvenog i društvenog života.*⁴ Tijekom 19. stoljeća Veliko Trgovišće doživljava gospodarski procvat (promet, trgovina, industrija), što je i uzrok obogaćivanja društvenoga i kulturnoga života. Nakon Drugoga svjetskoga rata općinskim sjedištem postaje najbliži grad Zabok, kamo se seli i trgovina.

U posljednjim je godinama zabilježena imigracija ljudi u Veliko Trgovišće. Najčešće se doseljavaju mlade obitelji iz četrdesetak kilometara udaljene hrvatske metropole, ali i iz drugih krajeva.

Veliko Trgovišće i danas ima industrijsku zonu, ali ne toliko razvijenu kao u prethodnim razdobljima. Zahvaljujući Franji Tuđmanu, prvome hrvatskome predsjedniku, koji je rođen u Velikom Trgovišću, općina je i turistička točka (rodna kuća Franje Tuđmana; zgrada stare škole Veliko Trgovišće – osnovna škola koju je pohađao Franjo Tuđman, danas galerija i knjižnica; crkva Majka Božja od Sedam Žalosti; župna kurija Veliko Trgovišće itd).

⁴ <http://www.veliko-trgovisce.hr/o-nasoj-opcini.html>, pregled: 20. 1. 2017.

Slika 3. Veliko Trgovišće

Slika 4. Rodna kuća Franje Tuđmana

Slika 5. Spomenik Franji Tuđmanu u Velikom Trgovišću

4. Fonološke karakteristike

S obzirom na to da još uvijek ne postoji fonološki opis govora Velikog Trgovišća, vodit ćemo se postojećom literaturom o drugim kajkavskim govorima te pomoću nje sastaviti kratak popis najvažnijih fonoloških karakteristika govora Velikog Trgovišća⁵.

Fonološka obilježja:

- prema akcenatskom tipu ovaj bismo govor svrstali u Ivšićevu *stariju kajkavsku s čuvanjem razvijenog metatonijskog* (tip: *posêkel - posêkli*) koju Ivšić prema području koje obuhvaća naziva *zagorsko-međimurskom grupom*⁶, a prema Lončarićevoj podjeli pripada bednjansko-zagorskom dijalektu⁷;
- refleksi ə jesu a u dugome (dan, laž, raž) i e u kratkome slogu (pes, otec, denes);
- refleksi ě jesu ie u dugome (snieg, brieg, rieč) i e u kratkome slogu (mesto, mera, sest);
- ģ je dalo r (prst, vrt, trdi);
- ĺ je dalo u (suza, dugi, sunce);
- q je dalo u (ruka, put, muka);
- ę je dalo ę (męso, jęzik, tęški);
- na mjestu prefiksa vъ-/vъ- te u- stoji x (xmrijeti, xmiti se, xbiti), kao i na mjestu prijedloga vъ (xu nu, xu nega, xu se).

⁵ Odabir najvažnijih fonoloških karakteristika uvelike se oslanja na rad Ivane Oraić Rabušić *Iz sintakse govora Šemnice Gornje*.

⁶ Ivšić, Stjepan. 2012. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Pretisak iz Ljetopisa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, svezak 48. za godinu 1934/1935. Zagreb

⁷ Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb

5. Morfologija

Kako bismo spomenuli i druge morfološke čimbenike osim deklinacije, donosimo vrlo kratak pregled morfoloških karakteristika koji je sastavio Mijo Lončarić u djelu *Kajkavska morfologija*⁸.

Razvoj kajkavske morfologije doveo je, kao i razvoj hrvatske morfologije uopće, do pojednostavljivanja praslavenskoga stanja, i to s obzirom i na postojanje morfoloških kategorija, i na sredstva kojima se te kategorije izražavaju. Kajkavsko narječje, odnosno njegovu glavninu, u morfologiji karakteriziraju ove osobine:

- od inovacija: gubitak dvojine, smanjenje broja tipova deklinacija, gubitak vokativa, komparativni sufiks *-(e)š-*, gubitak nesloženih preteritalnih vremena, jedan futur s *biti*;
- od čuvanja starijih crta: supin, posebni oblici za DLI u množini. (Lončarić 1992: 67)

Za imenice relevantne gramatičke kategorije u govoru Velikog Trgovišća jesu:

- kategorija roda (muški, ženski i srednji);
- kategorija broja (jednina i množina);
- kategorija padeža (N, G, D, A, V, L, I);
- kategorija živosti (živo/neživo – karakteristika muškoga roda).

U skladu s tim kategorijama provedeno je ispitivanje nastavaka imenica a-deklinacije, e-deklinacije i i-deklinacije svih triju rodova.

U nastavku donosimo Lončarićev pregled imeničkih nastavaka. Neki od tih nastavaka potvrđeni su u govoru Velikog Trgovišća.

		Vrsta a		Vrsta e (Ž+M)	Vrsta i (Ž)
		M	S		
J e d n i n a	N	a	-o/-e, -o	-a, -o	a
	G	-a		-e, -i*	-i
	D	-u, -e, -i		-e, -i	-i, -e
	A	=G/N	=N	-u, -o, -a	=N
	V	(=N)	(=N)	(-o, =N)	(=N)
	L	-u, -e, -i	=m. (-e češće nego u m.)	=D	-i, -e
	I	-om/-em, -om		-o, -u, -om, -um, -u(m), -oj	-ij-, -j-, -a + nastavci e- vrste
M n o ž i n a	N	-i	-a, -e	-e	-i
	G	-of/-ef, -i(h), -i, -a, -a	-a, -i(h), -e, -i, -a	-a, -i(h)*, -e, -i	-i, -i(h)*
	D	-om/-em, -om, -e	=m. (-ima, -am češće nego u m.)	-am, -ama	-(i)jam, -ama, -am, -ima
	A	-e	=N	=N	=N
	L	-e(h), -i(h), -ima	-e(h), -i(h), -a(h), -aj, -ima	-a(h), -aj, -am, -ama	-e(h), -i(h), -ima, -ama
	I	-i, -mi, -ima, -ami, -imami	=m. (-ami češće nego u m.)	-ami, -am, -ama	-mi, -ami, -imami, -ima, -ama

Tablica 1. Pregled imeničkih nastavaka (Mijo Lončarić, *Kajkavska morfologija*)

⁸ Lončarić, M. 1992. *Kajkavska morfologija*. Rasprave ZHJ. SV. 18.

5.1. a-deklinacija muškoga roda

Odabrane su četiri imenice muškoga roda a-deklinacije po kriterijima:

- palatalne/nepalatalne osnove;
- živo/neživo.

To su imenice *čovjek*, *koń*, *nos* i *zup*. Uz proučavanje oblika navedenih imenica provedeno je i ispitivanje nastavaka imenice *čuček* zbog jezično zanimljivih množinskih oblika. U nastavku slijede deklinacije istaknutih imenica. U tim tablicama nije naveden oblik za vokativ zbog razloga o kojemu će kasnije biti riječi.

padež	jednina	množina
N	čovjek	ľudi
G	čoveka	ľudi
D	čovjeku	ľudjem/ľudemi/ľudmi/ľudima
A	čoveka	ľude
L	čovjeku	ľudjem/ľudemi/ľudmi/ľudima
I	čovjekem	ľudjem/ľudemi/ľudmi/ľudima

Imenica *čovjek* ima iste nastavke u jednini kao i u standardnome jeziku. Iznimku predstavlja oblik u instrumentalu koji glasi –em, kao u imenica a-deklinacije palatalnih osnova. U množini, isto kao i u standardnome jeziku, nailazimo na supletivnu osnovu *ľud*. Vidimo da više varijanata nalazimo u dativu, lokativu i instrumentalu. Ako dijakronijski pogledamo množinske nastavke, vidjet ćemo kako su se nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu razlikovali, a da je padežni sinkretizam karakteristika današnjega suvremenoga hrvatskoga jezika. U ovome su se govoru sačuvali neki stari oblici (–em, –emi, –mi) koji dokazuju postojanje različitih padežnih nastavaka, no uočljiva je i tendencija k padežnomu sinkretizmu. Nastavak –ima utjecaj je standardnoga jezika. Koji će se od tih nastavaka koristiti, ovisi o stavu govornika, dakle proizvoljno je.

padež	jednina	množina
N	koń	kuońi
G	kuońa	kuońe
D	kuońu	kuońem/końima
A	kuońa	kuońe
L	kuońu	kuońe/końima
I	kuońem	kuońi/końima

Imenica *koń* u jednini ima iste nastavke kao i imenica *čovjek*. Za razliku od imenice *čovjek*, u množini se u genitivu pojavljuje nastavak –e koji je izrazom isti kao i akuzativni oblik, no postoje prozodijske razlike. Naime, kao i u standardu, i ovdje u genitivu postoji zanaglasna duljina. Također se u dativu, lokativu i instrumentalu pojavljuju različiti nastavci (D –em, L –e, I –i), što korelira sa starijim jezičnim stanjem. Nastavak –ima utjecaj je standardnoga jezika.

padež	jednina	množina
N	nos	nosi
G	nosa	nuosi/nuose/noseva
D	nosu	nuosem/nosima
A	nos	nuose
L	nosu	nuose/nosima
I	nosem	nuosi/nosima

Ponovno vidimo iste nastavke u jednini u svim padežima, osim u akuzativu koji je jednak nominativu. Imenica *nos* neživa je, stoga je akuzativ izjednačen s nominativom. Posebnost vidimo u nominativu množine imenice *nos*. Ta imenica u standardnome jeziku ima dugu množinu, odnosno nastavak –ovi (imenice koje imaju dugu množinu: nastavak –ovi za imenice s nepalatalnom osnovom, a –evi za imenice s palatalnom osnovom). U govoru Velikog Trgovišća ima kratku množinu, tj. nastavak –i. Kolebanje vidimo u genitivnim nastavcima (–i, –e, –eva). Nastavak –eva možemo objasniti utjecajem standardnoga jezika, premda taj oblik predstavlja jezični otklon (pravilno je *nosova*, ali dio izvornih govornika upotrebljava nastavak za palatalne osnove –eva pa govore *noseva*). Također opet uočavamo

razlikovanje u nastavcima za dativ, lokativ i instrumental, ali i padežni sinkretizam kao utjecaj standardnoga jezika.

padež	jednina	množina
N	zup	zubi
G	zuba	zubi
D	zubu	zubi ^{em} /zubima
A	zup	zube
L	zubu	zubi ^e /zubima
I	zubem	zubmi/zubima

U nominativu jednine ova imenica glasi *zup*. Takav oblik karakterističan je za većinu kajkavskih govora koji provode obezvučivanje na kraju riječi (osobina kajkavskoga narječja jesu i zvučni parnjaci *v* i *f*). Nastavci u jednini ekvivalentni su s imenicom *nos* jer je također neživa imenica. Uz nastavke koji su osobina standardnoga jezika u dativu, lokativu i instrumentalu pojavljuju se i nastavci koji dokazuju starije stanje (–*iem*, –*ie*, –*mi*).

padež	jednina	množina
N	čuček	čučeki
G	čučeka	čučekof
D	čučeku	čučekom/čučekem/čučekima
A	čučeka	čučeke
L	čučeku	čučekom/čučeke/čučekima
I	čučekem	čučeki/čučekima

Imenica *čuček* (pilić) u jednini ima iste nastavke kao i *čovjek* te *koń* jer je živa. Zanimljiv je genitivni nastavak u množini koji glasi –of. I ovdje vidimo različite nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu (–om/–em, –om/–e, –i), ali i one svojstvene hrvatskomu standardnomu jeziku.

Iz svega navedenoga možemo zaključiti kako imenice a-deklinacije muškoga roda posjeduju kategoriju živosti, ali su se izgubile razlike između palatalnih i nepalatalnih osnova pa su imenice u jednini poprimile nastavke palatalnih osnova, što dokazuje nastavak za

instrumental –em. Za imenice a-deklinacije muškoga roda karakteristična je i kratka množina. U dativu, lokativu i instrumentalu množine postoje kolebanja među nastavcima, a to će najvjerojatnije u budućnosti rezultirati prevladavajućim padežnim sinkretizmom. Tome u prilog govori i trenutačna uporaba nastavaka koji su isti kao u standardnom jeziku.

U nastavku slijede svi mogući nastavci za a-deklinaciju muškoga roda:

padež	jednina	množina
N	/	-i
G	-a	-i/-e/-eva/-of
D	-u	-em/-e/-emi/-mi/-ima
A	=G/=N	-e
L	-u	-em/-e/-emi/-mi/-ima
I	-em	-em/-e/-emi/-mi/-ima

5.2. a-deklinacija srednjega roda

Navest ćemo deklinaciju četiriju imenica: *dičete*, *jajce*, *selo* i *smeće*.

padež	jednina
N	dičete
G	detęta
D	detętu
A	dičete
L	detętu
I	detętem

Imenica *dičete* specifična je u svim idiomima. U jednini dolazi do proširivanja osnove (–et–), što nije posebnost. Proširivanje osnove vidljivo je u kosim padežima imenica ime (G jd imena), seme (G jd semena), vrijeme (G jd vremena). U jednini je akuzativ jednak nominativu, a svi su ostali padeži jednaki a-deklinaciji muškoga roda. Oblik deca deklinira se poput imenice e-deklinacije u jednini (vidi imenicu baba), samo što više nastavaka uočavamo u instrumentalu (I mn decum, decu, decom). Odabir nastavka ovisi o volji govornika.

padež	jednina	množina
N	jajce	jajci/jajca
G	jajca	jajec
D	jajcu	jajcam/jajcima
A	jajce	jajce
L	jajcu	jajca/jajcima
I	jajcem	jajcami/jajcima

Imenicu jajce u standardnome jeziku, baš kao i imenicu diete, karakterizira proširivanje osnove u kosim padežima jednine (N *jaje*, G *jajeta*, D *jajetu*, A *jaje*, V *jaje*, L *jajetu*, I *jajetom*). No u govoru Velikog Trgovišća to nije slučaj, odnosno nema proširene osnove, ali se koriste isti nastavci u jednini. U množini uočavamo zanimljivost u nominativu. Dva su nastavka, –i i –a. Nastavak –a tipičan je za imenice srednjega roda u nominativu množine (v. imenicu *selo*). S druge strane nastavak –i osobina je imenica muškoga roda a-deklinacije (v. imenice *čovjek*, *koń*, *nos*, *zub* i *čuček*). To nam dokazuje činjenicu da je srednji rod zatvorena kategorija i da se imenice srednjega roda priklanjaju drugim rodovima, u ovome slučaju muškomu rodu.⁹ U genitivu nailazimo na nulti nastavak, a u dativu, lokativu i instrumentalu imamo različite nastavke, kao i u imenica a-deklinacije muškoga roda, te standardnojezične nastavke. Zanimljiv je morfem –ami u instrumentalu množine koji je tipičan za ženski rod (vidi imenice *baba* i *deska*), što predstavlja još jednu potvrdu kolebanja među rodovima.

padež	jednina	množina
N	sęło	sęła
G	sęła	sęli/sęła
D	sęlu	sęlam/sęlima
A	sęło	sęła
L	sęlu	sęła/sęlima
I	sęlem	sęlami/sęlima

⁹ Potvrđen je i primjer priklanjanja ženskome rodu. Riječ je o imenici N jd rębře. U N mn ta imenica ima jednak izraz kao u N jd, ali su posrijedi prozodijske razlike. Nastavak –e tipičan je za e-deklinaciju (v. N mn imenica *baba* i *deska*). Još primjera za imenicu srednjega roda koja bi u N mn imala nastavak –i nije pronađeno.

Nastavci imenice *seġlo* u jednini isti su kao i u prethodnim imenicama srednjega roda, jedino što u nominativu i akuzativu ima nastavak –o, a ne –e. Ponovno u dativu, lokativu i instrumentalu imamo različite nastavke, ali i standardnojezične. Zanimljiv je genitiv koji nudi dva nastavka, ali nijedan od njih nije nulti.

padež	jednina	množina
N	smęće	smęća
G	smęća	smęća
D	smęću	smęćima
A	smęće	smęća
L	smęću	smęćima
I	smęćem	smęćima

Imenica *smęće* specifična je zbog uporabe. Ako se rabi u jednini, to uglavnom znači *a. kruti otpaci koji se iz kućanstva, radionica itd. bacaju kao neupotrebljivi b. ukupnost otpadaka, nanosa, prašine itd. koji se nakupljaju u prostorijama, na ulicama i sl.*¹⁰ Za to značenje govornici nikad neće upotrijebiti množinske oblike. Množinu će upotrijebiti ako je riječ o *pejor. vrlo loša, karakterno bezvrijedna osoba [smeće jedno, to je (jedno) smeće]; gad, smet* ili *pejor. ono što ništa ne vrijedi, ono što je za smeće (neupotrebljiv, pokvaren aparat i sl.)*¹¹, tj. ako je više takvih osoba ili predmeta. Nastavci su u množini isti kao i u standardnome jeziku.

Zanimljiva je i morfonološka činjenica da se u ovoj imenici provodi jotacija jer bi u protivnom imenica glasila *smetje*.

U zbirnim se imenicama u standardu vrši jotacija, npr. *snoplje, grožđe, smeće, cvijeće*. U kajkavštini se u toj kategoriji jotacija ne vrši, npr. *snopje, grozdje, smetje, cvijetje*. Ovdje možemo povući paralelu i s makedonskim jer oni svoj glavni grad nazivaju Skopje, a mi Skoplje. Isto tako i hrvatsko mjesto u Bosni nazivamo Uskoplje. No sad bi bio loš zaključak da se jotacija u kajkavskom ne provodi, već da se ne provodi u kategoriji zbirnih imenica. (Blažeka, 2000: 302)

¹⁰ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> pregled: 24. 5. 2017.

¹¹ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> pregled: 24. 5. 2017.

Za ovaj govor izvedeni zaključak ne vrijedi u svim slučajevima, kao što je to i primjer s imenicom *smęće* dokazao. *Snopę* će uvijek provoditi jotaciju, *grojzdę* pak neće, dok oblici *cvieće* i *cvietę* supostoje. Činjenicom da blizina hrvatske metropole zasigurno utječe na sve veću zastupljenost standardnojezičnih oblika možemo objasniti navedenu pojavu.

A-deklinacija srednjega roda ima sljedeće karakteristike: nominativ i akuzativ jednine imaju isti izraz, ne postoji razlikovanje između palatalnih i nepalatalnih osnova, gdje se u genitivu množine pojavljuje nulti nastavak te u dativu, lokativu i instrumentalu množine koegzistiraju nastavci starijega stanja i standardnojezični nastavci.

5.3. e-deklinacija

Slijede deklinacije imenica *baba* i *deska*:

padež	jednina	množina
N	baba	babe
G	babe	bap/babi
D	babe	babam/babami/babama
A	babu	babe
L	babe	baba/babami/babama
I	babu	babami/babama

Posebnosti u deklinaciji imenice *baba* u jednini jesu genitiv, dativ (tako i lokativ) te instrumental. Uočavamo da je dativ/lokativ jednak genitivu, odnosno nastavak je –e. Vesna Zečević u svome radu *Iz kajkavske morfologije (o DL sg. im. ž. roda)*¹² govori o mogućim nastavcima za imenice e-deklinacije ženskoga roda u kajkavskim govorima. Tamo navodi i punkt prostorno blizak Velikom Trgovišću, a to je Sveti Križ Začretje u kojem su nastavci za dativ i lokativ također –e. U instrumentalu je nekadašnji nastavak dao nastavak –u. U genitivu množine pojavljuje se nulti nastavak, ali i nastavak –i. U ženskome rodu, isto kao i u muškome, postoje različiti i standardnojezični nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine.

¹² Zečević, V. 1992. *Iz kajkavske morfologije (o DL sg. im. ž. roda)*. Rasprave ZHJ. SV. 18.

padež	jednina	množina
N	deska	deske
G	deske	djesek/deski
D	deske	deskam/deskami/deskama
A	desku	deske
L	deske	deska/deskami/deskama
I	desku/djesku	deskami/deskama

Osim fonoloških alternacija koje se pojavljuju u nekim padežima (e > ie), nastavci za imenicu *deska* jednaki su imenici *baba* u jednini i množini. Koji će se oblik koristiti, ovisi o volji govornika.

E-deklinacija ženskoga roda specifična je po dativu i lokativu jednine čiji je nastavak –e, instrumentalu jednine koji je u većini slučajeva –u, genitivu množine u kojem se pojavljuje nulti nastavak te dativu, lokativu i instrumentalu množine u kojima supostoje nastavci starijeg stanja te standardnojezični oblici.

5.4. i-deklinacija

Odabrane su tri imenice: *kost*, *sol* i *rit*.

padež	jednina	množina
N	kost	kosti
G	kosti	kosti
D	kosti	kostima
A	kost	kost
L	kosti	kostima
I	kostju/kosti	kostima

Posebitost imenice *kost* leži u instrumentalu jednine u kojem ne dolazi do jotacije, stoga se uz oblik *kosti* javlja i *kostju*. Svi su ostali oblici isti kao i u standardnome jeziku.

padež	jednina	množina
N	sol	solī
G	solī	solī
D	solī	solima
A	sol	solī
L	solī	solima
I	solī	solima

Imenica *sol* također ima sve nastavke kao standardni jezik. U instrumentalu se vrlo rijetko pojavljuje oblik *soļu*, što potvrđuje činjenica da ga ispitanici nisu izrekli.

padež	jednina	množina
N	rit	riti
G	riti	riti
D	riti	ritjam/ritima
A	rit	riti
L	riti	ritja/ritima
I	ritju	ritjami

Zanimljiva je imenica *rit* koja, za razliku od prethodnih dviju imenica i-deklinacije, ima različite oblike u dativu, lokativu i instrumentalu množine koji su slični nastavcima imenica e-deklinacije.

5.5. Vokativ

*Vokativ je najsamostaliji padež*¹³. Njime se koristimo kad želimo osloviti svog sugovornika. Svojim je značenjem sličan imperativu jer *cijelu rečeničnu perspektivu usmjeruje na drugo lice* (Silić, Pranjković 2007: 200). Međutim u kajkavskom se narječju vokativ uglavnom ne upotrebljava. O tome svjedoče brojna istraživanja, radovi, a najbolji pokazatelj jest spontana komunikacija izvornih govornika. Zato smo i odlučili ne uvrštavati vokativ u deklinacijske paradigme.

¹³ Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb

Kajkavski je među rijetkim slavenskim sustavima u kojima je vokativ izjednačen s nominativom. U tekstovima nakon 16. stoljeća ne postoji kao samostalna gramatička kategorija, a u govornim idiomima, i to ne svima, poseban vokativni oblik ima samo jedna kategorija imenica, ženski hipokoristici na *-a* kao *Bara*, vokativ *Baro!* Generalno, vokativ je u posebnu položaju u ukupnom hrvatskom padežnom sustavu i zapravo je tipičan osamostaljeni dio rečeničnog ustroja. Stoga korijeni procesa nisu isključivo u tipološkim osobinama kajkavskog sustava koje suvremenoj javnosti posreduje zagrebački razgovorni idiom, nego je potpomognut i nekim drugim, općehrvatskim pojavama. To je ponajprije formula obraćanja tipa (*Poštovani*) *gospodine Marković*, pri čemu je za njeno širenje, osim socijalno zatečenih formalnih komunikacijskih situacija, te forme rtv-intervjua, važan novi, izuzetno gledani žanr televizijskih kontakt-emisija, okruglih stolova i sličnih vrsta. (Žanić 2011)

I u drugim se narječjima i dijalektima vokativ ne koristi tako učestalo kao prije, upravo zbog toga što je hrvatska metropola izvorno kajkavski punkt te kao takva širi svoj utjecaj.

Proučavajući kajkavski književni jezik 16. i 17. st. i razvoj kajkavštine uopće, Z. Junković je zaključio da je gubljenje vokativa kao posebne gramatičke kategorije posljedica njegova »slaba funkcionalna učinka«. Budući da je po naravi stvari svaka obavijest upućena sugovorniku, suvišno je posebnim nastavkom isticati ono što prirodno proizlazi iz govorne situacije. Zato vokativ nestaje, ali se čuva ondje gdje je »semantički obogaćen, tj. gdje ne služi isključivo za dozivanje« te u takvim slučajevima »obično izražava govornikov stav prema sugovorniku« (Junković 1972: 130). Spomenute pojave u čakavštini (i štokavštini) zrcalni su odraz - ili druga strana medalje - takva zaključka o kajkavštini: smjerovi procesa jesu oprečni, jer u jednom sustavu morfološka posebnost vokativa generalno nestaje, u drugom se generalno čuva, ali je u oba slučaja izuzetak iz općeg procesa istovjetno motiviran i komunikacijski kontekstualiziran. (Žanić 2011)

Lončarić navodi svega dva slučaja kad se u kajkavskome narječju upotrebljava vokativ:

- a) ženski hipokoristici na *-a*, što navodi i Žanić (*Bara – Baro*)
- b) iskazi u kojima se spominju imena vjerskih bitosti (*Bog – Bože, Isus – Isuse*).¹⁴

¹⁴ Lončarić, M. 1992. *Kajkavska morfologija*. Rasprave ZHJ. SV. 18.

6. Sintaksa

Sintaksa je oduvijek bila najmanje proučavana jezična razina. Razloge za to pobrojala je Zenaida Karavdić.¹⁵

Navodi se osam razloga zbog kojih se dijalektolozi nerado upuštaju u proučavanje dijalektološke sintakse:

- 1) *Da bi se opisala sintaksa jednog dijalekta, istraživač bi morao prikupiti velike količine materijala (Kortmann 2000:189, Remetić 1981:265), što bi uzrokovalo dugotrajan rad na terenu, i opet bi se moglo desiti da materijal ne sadrži sve moguće sintaktičke pojedinosti pojedinog dijalekta (Remetić 1981:265).*
- 2) *Tradicionalne metode za prikupljanje materijala, kao što su upitnik i intervju, i nisu upotrebljive jer se u sirovom materijalu nikad ne mogu pronaći potvrde za sve sintaktičke pojave (Buchelli, Glaser 2000:43), a o nekim sintaktičkim pojavama je u upitniku nemoguće napraviti pitanje (Buchelli, Glaser 2000:43)*
- 3) *Sintaktičko ispitivanje, zbog specifičnosti same discipline, nemoguće je spojiti s fonetskim i morfološkim (dok se, s druge strane, fonetsko, morfološko i leksičko proučavanje mogu provoditi istovremeno, čemu svjedoče postojeći dijalektološki upitnici) (Buchelli, Glaser 2000:42)*
- 4) *Utjecaj govora i ispitivača na govor ispitanika na polju sintakse znatno je veći nego na fonetskom i morfološkom polju (Buchelli, Glaser 2000:43)*
- 5) *Sintaktičke specifičnosti prostiru se na puno širem prostoru nego fonetske, morfološke ili leksičke pa su zato manje uočljive u pojedinačnim dijalektima (Buchelli, Glaser 2000:46)*
- 6) *Sintaktičke pojave imaju puno više varijacija na jednom prostoru nego npr. prozodijske (Buchelli, Glaser 2000:46)*
- 7) *Sintaktičko proučavanje u dijalektologiji zahtijeva posebnu, još neiskristaliziranu metodologiju (Cornips 2000:76).*

6.1. Glagolski oblici

a) Glagolski oblici s povratnom zamjenicom *si*

On si je stricem sęl ispret xiže.

Kad smo znałi cęli dan dołę biti, onda smo si znałi speći ribe.

I to si je sę složil.

Zatancati si je htęla.

¹⁵ Karavdić, Zenaida (2012) Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova (knjiga I), Lingvistika*, 391-398, Sarajevo

U ovom je govoru vrlo česta povratna zamjenica *si*. Najčešće dolazi uz modalne glagole kao što su *znati* i *htjeti* (*Znam si natočiti male vina, Čem si kupiti nove cipele*), ali se upotrebljava i u drugim kontekstima kad nema modalnoga glagola (*On si je stricem sēl ispret xiže, I to si je sē složil*). Uloga ove povratne zamjenice jest upućivanje na vršitelja radnje. Ako govornici ne bi koristili povratnu zamjenicu *si*, u većini bi slučajeva značenje ostalo isto. Zato možemo zaključiti kako je karakteristika ovog govora potreba za isticanjem radnje koju subjekt vrši. Povratna zamjenica *si* ima tendenciju nalaziti se blizu punoznačnog glagola kojem pripada u rečenici, stoga može biti i enklitika i proklitika (razlike se između enklitika i proklitika u ovom govoru, kao i u većini kajkavskih govora, brišu).

b) Glagolski oblici s povratnom zamjenicom *se*

Onda smo ti išli oko suseda se dogovarati.

...kak nisu se mēli š čim oprati...

Mladi danas se vęžeju, hodiju i prekineju.

Moram se naxćiti. Plaće se. (nije zabilježeno u snimkama)

Povratna zamjenica *se* također je učestala u ovome govoru te najčešće stoji uz glagol koji pobliže označava. Osim povratnih glagola koji su dio hrvatskoga standardnoga jezika u ovom govoru pojavljuju i glagoli koji u standardnome jeziku nisu povratni, npr. *vućiti se* ili *plakati se* čime se radnja također usmjerava na subjekt (isto kao i u glagolskim oblicima s povratnom zamjenicom *si*, vidi a)).

c) Present

Bez obzira kol'ike se mi vidimo.

Ili dojdeš danas x ambulantu ili nekam doktoru...

...što god može, to napravi.

Present se uglavnom upotrebljava za izricanje sadašnjosti te budućnosti (*Napравim to sutra* – nije zabilježeno u snimkama). Takva relativna uporaba prezenta česta je u ovome govoru, a njome se postiže ekonomičnost i dinamičnost pripovijedanja (usp. *Mi smo se splašili pa smo počeli biežati* i *Napравila bum to sutra*).

d) Perfekt i pluskvamperfekt

A pričal mi je kak su partizani živeli, kak nisu meli jesti, kak nisu se meli š čim oprati, kak su meli vuši, i tak...

Jen dan nije donesel bil jabuke i onda sam ga zlupal.

Onda me Makedonac bil vudril i onda sam ix stukel.

Perfekt se kao glagolsko vrijeme upotrebljava za prošle radnje, a pluskvamperfekt za pretprošle, baš kao i u standardnomu jeziku. Međutim pluskvamperfekt se ne upotrebljava redovito, već upotreba ovisi o govorniku. Pretprošla se radnja može izreći i perfektom (*Jen dan nije donesel jabuke i onda sam ga zlupal*), što je i puno češća verzija nego uporaba pluskvamperfekta. Možemo reći da je pluskvamperfekt u ovome govoru više iznimka nego pravilo. U suvremenome jeziku on je također rijedak i zamjenjuje se perfektom.¹⁶

Međutim perfekt se upotrebljava na različite načine za određene situacije. U ekspresivnosti pripovijedanja, kako bi se naglasila radnja, ponekad se ne upotrebljava pomoćni glagol *biti* (*Ja pět spojake ugovorila!; I ja ti ňoj dala, onda je to bilo pędeset kuna.; Onda ja došla doma...*). Ovakva uporaba perfekta karakteristična je za 1. lice jednine. U tom se slučaju obavezno koristi lična zamjenica kako bi bilo jasno na koga se radnja odnosi.

Karakteristična je i upotreba perfekta za prepričavanje radnje u 3. licu jednine (*Posle se to se skuxalo (...) i to se se na stol složilo jer se tu večer išlo na ponočku*). Takav se bezlični oblik uz zamjenicu *se* koristi u rečenicama u kojima je naglasak na ponavljanoj radnji. Uz ovakav se slučaj često pojavljuje i enklitički oblik glagola *biti*, čija upotreba također ovisi o govorniku (*Poslije se je to se skuxalo (...) i to se je se na stol složilo jer se je tu večer išlo na ponočku*). Ako se koristi taj enklitički oblik, uvijek će stajati uz zamjenicu *se*.

e) Futur

Buduća se radnja, osim prije spomenutim prezentom, izriče i futuroom koji se beziznimno tvori od svršenog oblika prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog (*Bum došla k tebe* – nije zabilježeno u snimkama). Ako je oblik niječan, uz uobičajeni *ne* + svršeni oblik prezenta glagola *biti* i glagolski pridjev radni, pojavljuje se uz glagolski pridjev radni i

¹⁶ Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb

fuzioniran oblik značenja *ne* + svršeni oblik prezenta glagola *biti* (*A ti nikome neš pomogel*) čiju konjugaciju prikazujemo sljedećom tablicom:

LICE	JEDNINA	MNOŽINA
1.	nəm	nəmo
2.	nəš	nəte
3.	nə	nəju

Bliža se budućnost također izražava i karakterističnim glagolom, čiji se infinitiv nikad ne koristi (konjugacija u tablici), i supinom (*Pəm spat*).

LICE	JEDNINA	MNOŽINA
1.	pəm	pəmo
2.	pəš	pəte
3.	pə	pəju

f) Pasivne konstrukcije

Pasivne konstrukcije nisu toliko učestala pojava, no ponekad se upotrebljavaju kad vršitelj radnje nije poznat ili nije važan za radnju. Kao i u govoru Šemnice Gornje¹⁷, pasiv se tvori dvama načinima: pomoćnim glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim (*Kaj je to tu tak xičeno?* – nije zabilježeno u snimkama) ili aktivnim oblicima glagola uz *se* (vidi točku označenu slovom d) - *Posle se to se skuxalo...*)

g) Imperativ

I onda opet xvečer pəłaj ju dole.

Dojdi ja kad bu moj doktor dežuran, onda dojt roditi.

¹⁷ Oraić Rabušić, Ivana. *Iz sintakse govora Šemnice Gornje*. 2016. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 42/1, Zagreb

Imperativ se, osim u uobičajenoj uporabi kad je posrijedi naredba, zapovijed ili molba, koristi kao sredstvo prepričavanja radnje u kojoj se iskazuje neka obveza. Najčešće se izrečena nužnost tiče 1. lica jednine. Na taj se način postiže ekonomičnost izraza (usp. *I onda opet xvečer sam ju moral peļati doļe*). Imperativ se u svojoj prvobitnoj funkciji (izricanje naredbe) tvori na isti način (2. l. jd. *peļaj, dojdī*, 2. l. mn. *peļajte, dojdite*). U 3. l. jd. i mn. tvori se pomoću čestice *naj* i oblika za 3. l. jd/mn. (3. l. jd. *naj peļā, naj dojde*; 3. l. mn. *naj peļaju, naj dojdeju*).

Osim imperativom obveza se izriče i infinitivom, što je vidljivo u rečenici *Dojdī ja kad bu moj doktor dežuran, onda dojtī rodīt*.

h) Supin

Supin je glagolski oblik karakterističan za kajkavsko narječje. Koristi se uz glagole kretanja, a infinitiv se koristi uz sve ostale glagole.

SUPIN	INFINITIV
Prešel sam <u>vozt</u> .	Počel sam <u>voziti</u> .
Pēm <u>spat</u> . (nije zabilježeno)	Morem pri tebe <u>prespati</u> ? (nije zabilježeno)

No supin se ne koristi ako glagolski oblik koji označava kretanje uza se ima povratne zamjenice *se* ili *si*. U tom se slučaju upotrebljava infinitiv (v. *Pēm se male prepeļati, Pēme se prošetati, Prešel si je male prespati, Moram si zēti torbicu*). Svršeni glagoli nemaju supinski oblik. Nesvršeni se glagoli ne pojavljuju u kombinaciji s glagolima kretanja i povratnom zamjenicom.

i) Konstrukcija *biti za + infinitiv*

Ova se konstrukcija upotrebljava kad se želi dočarati karakteristika osobe koja voli nešto raditi. Često se pojavljuje u iskazima govornika (*Ja sam bil za prejtī, fakinček. – značenje: Uvijek sam volio nekud ići/izlaziti; On ti je bil za spiti i pojesti; Deda je furt bil za delati*).

j) Glagolski prilozi

Glagolski prilog sadašnji u pravilu se rijetko koristi (*kleč^čč*), ali upućuje na okolnost radnje. Glagolski prilog prošli u ovome govoru ne postoji.

6.2. Rečenica

a) Subjekt i predikat

Subjekt je sročan s predikatom. Ako je subjekt muškoga roda, i predikat će biti u muškome rodu. Gramatički se broj također preslikava na predikat (*Davor i ja smo bili nutra x vode, a Ivan je po briegu ribe nosil*). Ako je subjekt ženskoga roda, predikat će sukladno tomu također biti ženskoga roda (*A mama i ja smo onda, ajde, bor složile*). U slučaju kad je jedan subjekt muškoga, a drugi ženskoga roda, predikat će biti u muškome rodu (*I baka i deda su tancali*). No ako je subjekt srednjega roda, predikat će biti u muškome rodu (...*svi mi domaći deca sme bili jake dobri*), kao i atribut koji stoji uz subjekt. Kojega će roda i broja biti predikat ovisi i o redu riječi u rečenici. Ako predikat stoji ispred višestručnog subjekta, u većini će slučajeva poprimiti odlike prvoga subjekta u rečenici (*Išle su babe i muži; Išli su muži i babe* – nije zabilježeno u snimkama).

b) Zamjenica *kaj/ke*

Ta se zamjenica koristi za izražavanje nekoliko funkcija. Najviše je primjera zabilježeno u svrhu iskazivanja namjere i odnosa. O stavu govornika ovisi hoće li upotrijebiti *kaj* ili *ke*.

- Namjerne rečenice: *A mene je dal tupu kosu kaj sam išel kosit.*
Del me je na kravu kaj sam jaxal.
Gore je del stol^hhak na to kaj je to bilo onak, sve valovito.
- Odnosne rečenice (u ovom se slučaju *kaj* može zamijeniti s *koji*): *Igral sam nogomet z dečkimi kaj su bili deset let stariji od mene.*
Oni bomboni ke su bili isto u bojama.

Ta se zamjenica može koristiti kao sredstvo uspoređivanja umjesto *kao/ko* (*Onda sam ga stukel, i nęga, ke bika*), objekt (*Nemam ti kaj pripovędati...*), vremenski prilog (*Šes let bu*

kaj su kući pri nas – u značenju otkad), upitna zamjenica (K~~e~~ te?, Kaj pak on zna? – u značenju što; Kaj si to tu dela? – u značenju zašto).

c) Ni/ niti

Nemaš ni vremena pune ni za obitelj onda niti sam za se.

Nikad se niti jen niti jénoga ne makiva.

Nisam xodala h crkvu nit sam xodala na vjeronauk.

Nismo imali novaca niti, stvarne, nekakvix stvari drugix, niti prijevoza.

Ni mogla već govoriti niti niš.

U rečenicama koje izražavaju negaciju uz pomoć veznika *ni/niti* puno se češće koristi oblik *niti*. *Ni* se uglavnom koristi ako su posrijedi višestruki rečenični članovi što možemo vidjeti iz prvog primjera. *Niti* je oblik koji prenosi naglasak u vidu ekspresivnosti izraza, stoga je logična njegova učestalija upotreba.

d) Prijedlog i neodređena zamjenica

Z ničim više nisu zadovoljni.

Nije z nikim išla.

Od nikoga nije nič[↓] iskal.

U ovome se kajkavskom govoru ne odjeljuju prijedlog i neodređena zamjenica (nitko, ništa) kao što je to u standardnome jeziku (usp. *Ni s čim više nisu zadovoljni*).

e) Neodređenost/aproksimativnost

Mel sam suseda. On je bilo jeno deset let stariji od mene.

Počel sam igrati nogomet z jeno petnajst let.

Od Trgovišća do Zagreba je nekakvix četrt kilometri.

Karakteristično je i iskazivanje nepotpuno određene, približne vrijednosti neke mjere. Tako uz brojčanu vrijednost dolaze jeno, nekakvi ili neki, uz karakteristične oblike *oko*, *otprilike* i sl.

f) Etički dativ

To ti je sve deda delal.

I onda ti je na stol složil tu slamu.

I onda smo ti meli lepe kuglice...

I ja ti njoj dala, onda je to bilo pędest kuna.

Etički dativ učestala je pojava u dijalogu. *Dativ interesa (ili etički dativ) pretpostavlja da je onomu što se označuje dativom u interesu, stvarnome ili toboženjem, da se dogodi (ili ne dogodi) ono o čemu se priopćuje. Takva je poraba dativa svojstvena prije svega razgovornomu stilu.*¹⁸ Znak je uključivanja sugovornika u govornikov iskaz. Time govornik želi svome adresatu dočarati svoju bliskost i obzirnost, ali i pobuditi adresatovo zanimanje za svoje pripovijedanje. Ova je karakteristika vrlo produktivna u kajkavskome narječju, pa tako i u ovome govoru. Etički je dativ najviše zablježen nakon konstrukcije *I onda*.

g) Naglašavanje i ozbiljnost

Još jedna sve zastupljenija odlika ovog govora jest upotreba standariziranih oblika ako je riječ o ozbiljnim temama ili ako se nastoji nešto posebno naglasiti. Ovu pojavu možemo tumačiti povećanim imigracijama u Veliko Trgovišće, posebice ljudi iz Zagreba koji svojim govorom utječu na mjesni govor Velikog Trgovišća. Standardizirani se oblici koriste proizvoljno.

¹⁸ Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb

ZABILJEŽENO U SNIMKAMA ISPITANIKA	UOBIČAJENO ZA GOVOR VELIKOG TRGOVIŠĆA
<i>Što god <u>može</u>, to napravi.</i>	<i><u>Kaj</u> god <u>more</u>, to napravi.</i>
<i><u>Vjerujem</u> da <u>nešto</u> ima.</i>	<i><u>Verjem/Verujem</u> da neke <u>ma</u>.</i>
<i>Tak da je sedam <u>godina</u> bil x vojske.</i>	<i>Tak da je sedam <u>let</u> bil x vojske.</i>

6.3. Utjecaji, interferencije – Veliko Trgovišće i Cigrovec

Jedna od ispitanica (Biserka Kos, rođ. Gajšak) nije podrijetlom iz Velikog Trgovišća. Rođena je u Pregradi, a djetinjstvo je provela u obližnjem selu Cigrovcu (selo administrativno spada pod grad Pregradu). Pregrada je smještena u zapadnom dijelu Krapinsko-zagorske županije nedaleko od granice s Republikom Slovenijom. Sastoji se od 26 naselja: Benkovo, Bregi Kostelski, Bušin, Cigrovec, Donja Plemenščina, Gabrovec, Gorjakovo, Gornja Plemenščina, Klenice, Kostel, Kostelsko, Mala Gora, Marinec, Martiša Ves, Pavlovec Pregradski, Pregrada, Sopot, Stipernica, Svetojurski Vrh, Valentinovo, Velika Gora, Vinagora, Višnjevec, Vojsak, Vrhi Pregradski i Vrhi Vinagorski¹⁹.

Slika 6. Položaj Cigrovca na karti Hrvatske

Ispitanica se udajom 1988. godine za ispitanika Zdravka Kosa doselila u Veliko Trgovišće. Cilj ispitivanja bio je utvrđivanje jezičnog utjecaja supružnika. Pretpostavka je bila

¹⁹ <https://www.pregrada.hr/ime-i-položaj>

da postoje razlike u sintaksi govora Velikog Trgovišća i Cigrovca te da jedan supružnik pod utjecajem drugog svjesno ili nesvjesno rabi sintaktičke karakteristike koje nisu odlikom njegova organskoga govora već govora njegova supružnika.

Uočena je činjenica koja je poprilično razumljiva. Govor supružnika ovisi o društvu u kojem se nalaze. Ako se nalaze u Pregradi ili Cigrovcu, ispitanica će se vratiti u svoj organski govor i služiti se njime. Ispitanik će ostati u svome izvornome jezičnome kodu, ali će isto tako katkad koristiti prije svega fonološke i leksičke karakteristike tipične za govor Cigrovca/Pregrade. Ako se nalaze u Velikom Trgovišću, ispitanica će ponešto promijeniti svoj govor, prilagoditi ga većinskom jezičnom varijetetu, ali će i dalje koristiti neke elemente tipične za svoj materinski idiom, premda u puno manjoj mjeri.

Sintaktičke razlike između govora Velikog Trgovišća i Cigrovca postoje, ali su vrlo skromne. Uočene su svega tri karakteristike, od kojih je jedna potvrđena snimkama (2. karakteristika u govoru), a preostale dvije primijećene su slušajući razgovor ispitanice s njenim bratom (ispitanica je također upitana za 3. karakteristiku bi li ikad upotrijebila množinski oblik, odgovor je bio negativan).

VELIKO TRGOVIŠĆE	CIGROVEC
1) - <i>Si išel doktoru?</i> - <i>Jesam.</i>	1) - <i>Šol si doktoru?</i> - <i>Sam.</i> ²⁰
2) <i>Da, nego kak.</i>	2) <i>Ja, ka pa.</i> ²¹
3) <i>I nje bile bitno imaš ti čizme na sebe ili <u>tenesicu</u>.</i> (isto: hlaču, cipelu)	3) <i>I nije bilo bitno imaš ti čizme na sebi ili <u>tenesice</u>.</i> – množina umjesto jednine ²²

U ovim se govorima da – ne pitanja, kao i u standardnome jeziku, postavljaju na više načina, ali najčešće se tvore pomoću upitne zamjenice (*Kaj buš pil?*), čestice (*Da dojdemo k*

²⁰ Verzija koja se upotrebljava u Cigrovcu nije zabilježena u snimkama, ali je primijećena prilikom razgovora između ispitanice iz Cigrovca i njena brata. Analogno tomu sastavljena je verzija koja se upotrebljava u Velikom Trgovišću.

²¹ Verzija koja se upotrebljava u Cigrovcu zabilježena je u snimkama, a analogno tomu sastavljena je verzija koja se upotrebljava u Velikom Trgovišću.

²² Verzija koja se upotrebljava u Velikom Trgovišću zabilježena je u snimkama, a analogno tomu sastavljena je verzija koja se upotrebljava u Cigrovcu.

tebi?) ili, ako ne sadrži već navedeno, pomoću suprasegmentalnog obilježja – upitne intonacije. Ako je riječ o potonjem slučaju, postoje sintaktičke razlike u ovim dvama govorima. Uz fonološke razlike (*išel*, *šol*) glagolski će pridjev radni u govoru Velikog Trgovišća češće stajati na drugom mjestu u rečenici, nakon nenaglašenog prezentskoga oblika glagola *biti*, a u govoru Cigrovca situacija će biti obrnuta (češće će glagolski pridjev radni biti na prvome mjestu). No zanimljiviji je odgovor koji možemo logično objasniti. Osoba iz Velikog Trgovišća odgovorit će *Jesam* – naglašenim prezentskim oblikom glagola *biti*. Osoba iz Cigrovca odgovorit će *Sam* – u standardnome jeziku nenaglašenim prezentskim oblikom glagola *biti*, ali u ovome je govoru taj oblik naglašen. Takav je oblik karakterističan i za slovenski jezik. S obzirom na to da se Cigrovec nalazi nedaleko od slovenske granice, slovenski jezik i govor Cigrovca imaju podosta zajedničkih obilježja. Dakle riječ je o karakteristici zajedničkoj slovenskom i nekim zapadnim hrvatskim govorima.

Govor Cigrovca odlikuje se česticom *pa* (u hrvatskom standardu *pak*). Njeno je značenje isticanje suprotnosti. Koristi se vrlo često i u upitnim i u izjavnim rečenicama. Ta čestica nije toliko produktivna u govoru Velikog Trgovišća, stoga će se umjesto *pa* najčešće koristiti *nego* ili uopće neće biti potrebe za naglašavanjem kontrasta.

Karakteristično za govor Velikog Trgovišća jest uporaba jednine tamo gdje bi se trebala koristiti pluralia tantum ili ustaljena množina (*Htiela si je kupiti hlaću kakvu ili cipelu* – nije zabilježeno u snimkama). Takva pojava ovisi o stavu govornika, ne pojavljuje se u svakom kontekstu, ali je podosta zastupljena. U govoru Cigrovca navedena jezična osobitost ne postoji.

7. Zaključak

Govor Velikog Trgovišća po mnogočemu je tipičan kajkavski govor. S obzirom na morfologiju imenica govor razlikuje četiri kategorije: rod, broj, padež i živost. A-deklinacija muškoga roda specifična je po tome što nema razlike između imenica palatalnih i nepalatalnih osnova, što ponajprije vidimo po nastavku –em u instrumentalu jednine, ali razlikuje kategoriju živosti, odnosno u životnih je imenica akuzativ jednine jednak genitivu jednine, a u neživotnih je akuzativ jednine jednak nominativu jednine. Govor Velikog Trgovišća ne poznaje dugu množinu (naveden je primjer N mn. nosi). U množinskim se nastavcima svih deklinacija nazire tendencija približavanja standardu jer uz nastavke starijeg jezičnoga stanja supostoje i nastavci koji su karakteristični za standard. A-deklinacija srednjega roda također ne pravi razliku između palatalnih i nepalatalnih osnova. S obzirom na to da je srednji rod zatvorena kategorija, dolazi do kolebanja među rodovima, stoga se određeni nastavci poklapaju s nastavcima a-deklinacije muškoga roda ili e-deklinacije. U genitivu množine a-deklinacije srednjega roda zabilježen je i nulti nastavak (G mn. jajec). E-deklinacija, kojom se uglavnom sklanjaju imenice ženskoga roda koje završavaju na –a, svojstvena je po dativu i lokativu jednine koji glase –e (DL jd. babe) te po instrumentalu koji je formalno jednak akuzativu (I jd. babu). Nastavci i-deklinacije većinom su jednaki nastavcima u standardnome jeziku.

Što se sintaktičkih obilježja tiče, povratnost kao jezično obilježje potvrđeno je kao vrlo produktivan element govora. Od glagolskih se vremena najčešće koristi prezent, perfekt i futur koji se uvijek tvori glagolskim pridjevom radnim i pomoćnim glagolom *biti*. Pluskvamperfekt se rijetko koristi, a aorist i imperfekt nikad se ne upotrebljavaju. Od glagolskih priloga postoji samo glagolski prilog sadašnji koji uglavnom upućuje na okolnosti radnje. Zamjenica *kaj* ima višestruke funkcije (namjera, odnos, vrijeme, uzrok...). Sastavni veznik *niti* upotrebljava se češće no *ni*. Prijedlog i niječna neodređena zamjenica ne odjeljuju se. Aproksimativnost se najčešće izražava neodređenim zamjenicama. Etički je dativ vrlo produktivna kategorija. U govoru načelno postoji sročnost, ali kad je posrijedi subjekt koji je srednjega roda množine, predikat će poprimiti nastavke za muški rod množine. Uočena je i pojava progresivnosti standardnoga jezika u govor Velikog Trgovišća, što je posebice vidljivo kad govornik želi naglasiti neku činjenicu ili odati dojam ozbiljnosti.

Međugovorni utjecaji karakteristični su za osobe koje su povezane brakom. Supružnici svojim organskim idiomima utječu jedan na drugoga te se tako prilagođavaju. Iako su Veliko

Trgovišće i Cigrovec udaljeni tridesetak kilometara, nema značajnijih sintaktičkih razlikovanja.

8. Prilog: Transkripcija

Ispitanik 1: Često. Po cijele dane, po cijelo, cijelo ljetno smo znali biti dole na Horvatske. I lovili smo ribe, na ruke, onda je bilo rip koliko si hteli. Kačili smo, gradili smo te rukavce i kačili smo i onda riba, naš, nije imala dosta kisika pa je glavu rivala van iz vode, a mi smo ih iz rukama samo primali i htali gore.

Ja: Aha. Samo vi dva ste išli?

Ispitanik 1: Nekad je išel i, ovaj, moj brat Rajko, on je po onom brijegu nosil ribe. I na flaks smo lovili ribe, naš. Davor i ja smo bili nutra iz vode, a Ivan je po brijegu ribe nosil.

Ja: Ivan?

Ispitanik 1: Ne Ivan, Rajko. Budala. Mulec.

Ja: I kaj ste još dole delali kad ste cijeli dan dole bili?

Ispitanik 1: Kad smo cijeli dan dole bili, onda smo si znali speći ove ribe koje smo xlovali na šibe i palili smo vatru, onak na uognu, znaš, na ščap smo deli ribu i onak smo si spekli, pojeli i s Horvatske smo vodu pili. Onda ni bilo, naš, zmazano tak kak je danas. Tak da smo cijeli dan, do večera smo bili gore. I onda smo imali nekakve pužice...

Ja: A samo ste, samo ste ribe lovili, ništa drugo niste delali?

Ispitanik 1: Ne, samo smo ribe, i kupali smo se, ne. Kupali smo se. Posle kad je došla, ovaj, koruza, onda smo i pecilke pekli. A kad smo bili tu h Gubaševom, pa smo bili, mal sam ja jenoga suseda, zval se Joža, on je bil jeno deset let stariji od mene, kaj sam ja onda bil, mali dečec, onda, ovaj, me del na kravu kaj sam jahal kad je išel na pašu s kravami, onda me del na kravu kaj sam jahal, i dole smo, ovaj, krumpier pekli na, dok su se krave pasle, onda smo mi tam isto uogeli napravili i pekli smo krumpier i jeli smo tie krumpier.

Ispitanica 2: Kuglice svix boja to, i bomboni. Oni bomboni koje su bili isto u bojama, isto su se tak svijetili, ti bomboni danas isto iz rjetko možeš najti, onda smo iz na konac napelali, deli gore, a brat i ja smo to uspeli pojesti do Božića...

Ja: To mi je poznato...

Ispitanica 2: Bombon smo želi van, a papirič smo tak zamotali kao da je bombon nutra ostal. I to smo ti lepo složili, onda smo ti išli oko suseda se dogovarat kad idemo, krećemo, to je bilo, puno ljudi nas je išlo, si susedi. Na ponočku. To se išlo pešice, nikad ni to bilo be snega, ja ne pamtim da ne bi bilo snega, zima, užasno, dve vure pešice do meše, vuru i pol, dvje na meši i dvje vure pešice doma. Al se to popijevalo po putu, zafrkavalo, mi smo bili deca posebno starcima, onak smo išli, to kad smo došli dost na glavnu cestu, onda je to bilo još

već ljudi, to je stvarno bilo... I onda smo ti gledali tak po prozorima kuće, si su ti većinom deli bor na prozor, tak kaj smo mi gledali kao kakvoga ma, i tak smo se deca igrali i spominjali do meše. I kad smo ti došli od meše, onda smo tak bili gladni, taj dan nismo smeli jesti ništa meso, samo nekakvu župu ili ne znam kaj jer je taj dan bil post, i kad se došlo od ponoćke, to ti je bilo xjutro oko 4, onda smo smeli jesti, onda je to bilo se već mrglo, ali mi smo se najeli, i xjutro x školu jer dok smo mi meli Božič, za Božič, jer smo živeli x Jugi, ni bilo fraj dan. Mi smo meli školu i na Božič i na Štefanje i se to bilo radni dan. Osim... Crkva slavila svoje. A xjutro kad smo došli u četiri, u šest sam već morala iti nazaj pešice x Pregradu k meši. Ali nam je sve to bilo interesantno i lepo, drugo nismo znali, ne. Kaj bi još bilo... Jemput... Jedino se sjećam kad sam već bila velika, kad je brat bil h vojski, onda smo ti šli na ponoćku i nega ni bilo doma, on je bil h Skopju, mi smo na cesti nega zestali.

Ispitanica 3: A posle kao deca, evo i tvoj tata i Božica, recimo, gore, svi mi domaći deca sme bili jake dobri. Nisme bili u nekakve prevelike neimaštine, ali nisme niti toga meli kaj imaju današnja deca, ne. Al sme bili zadovoljni. Voleli sme se, igrali sme se skupa, nisme se odvajali. I nije bile bitno imaš ti čizme na sebu ili tenesicu i to se nikad nije pitale kaj ko ima. Imali sme jen ormarič, jenu bebu s kojom smo se svi igrali. Nije bitno ja imam ili nemam, se sme skupa mi to (Ja: delili ste) delili, ne. I, kak bi ti te objasnila, nekak je bile druge vreme nek je danas. I x škole... Jen drugomu smo i pune više pomagali nego danas možda, današnja naša deca. Ili... Kad sme slavili neke. Rožendane. Nisme imali priliku niti torte meti, tak ko danas kak se slavi. Ali mi sme taj dan obilježili, recimo, z loptom na traniku, ali mi smo jen drugomu znali da nam je rožendan. I polski cviet. Strgnuli, jen drugome dali. Tak sme mi to obilježavali. Ili kad je... (Ja: Znak pažnje.) E, znak pažnje. Evo tak. Čokoladu sme podijelili, ak sme ju dobili, niko ju nije pojel sam. Prve trešne, jabuke, se kaj mi doma nisme meli. Ak sme mi znali da je negde u blizine za to skinuti, skupa sme išli, skupa sme te pojele. Nekak sme si bili vezani. I dan danas. Jeni su prešli x Zagreb, drugi su x druge gradove prešli, kad se vidime... Nekakva, nekakva ljubaf je izmežu nas ostala. Bez obzira, neko je završil velike škole, neko nije. Nikad se to ne pokaže. Ili dojdeš danas x ambulantu ili nekam doktoru, tvoj školski kolega, to od Atme, Renata, recimo, Budička, svima, ne same meni, cjele obitelji, sim tim ljudima koje, s kojima je bila vezana kad sme x školu išli, nema, ne da ne bi i drugima pomogla, što god može, to napravi. Nikad nije isticala tu svoju titulu ili da bi se onda od nas distancirala od kojih to nisme napravili. Uvijek su nam takve misli, veliku nekakvu sme povezanost imali i ta je i ostala. Bez obzira kolike se mi vidime. Xa, familija je više dolazila neg danas bile gde.

9. Literatura

1. BLAŽEKA, Đuro (2000) *Ogledi iz komparativne nastave književnoga jezika* https://bib.irb.hr/datoteka/506880.Ogledi_iz_komparativne_nastave_knjievnog_jezika.pdf, pregled: 24. 5. 2017.
2. BLAŽEKA, Đuro (2007) Model za istraživanje međimurskog dijalekta. U: *U službi jezika*. Zbornik u čast Ivi Lukežić: knjiga 3. 75-90. Fluminensia.
3. *Grad Pregrada*. <https://www.pregrada.hr/ime-i-polozej>, pregled: 24. 5. 2017.
4. *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>
5. KARAVIDIĆ, Zenaida (2012) Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse. *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova (knjiga 1), Lingvistika*, 391-398, Sarajevo
6. IVŠIĆ, Stjepan (2012) *Jezik Hrvata kajkavaca*. Pretisak iz Ljetopisa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, svezak 48. za godinu 1934/1935. Zagreb
7. JOZIĆ, Željko (2003) *O istraživanju dijalekatske sintakse*. Hrvatski dijalektološki zbornik 12
8. LONČARIĆ, Mijo (1992) *Kajkavska morfologija*. Rasprave ZHJ. SV. 18.
9. LONČARIĆ, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga
10. *Općina Veliko Trgovišće*. <http://www.veliko-trgovisce.hr/o-nasoj-opcini.html>, pregled: 20. 1. 2017.
11. ORAIĆ RABUŠIĆ, Ivana (2016) *Iz sintakse govora Šemnice Gornje*. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 42/1, Zagreb
12. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>, pregled: 20. 1. 2017.
13. SILIĆ, Josip i Ivo PRANJKOVIĆ (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga
14. ZEČEVIĆ, Vesna (1992) *Iz kajkavske morfologije (o DL sg. im. ž. roda)*. Rasprave ZHJ. SV. 18.
15. ŽANIĆ, Ivo. *Hrvatski jezik danas*. <http://www.hrvatskiplus.org>, pregled: 24. 5. 2017.